

חמש שנים אחרי: האם הסכמי אברהם כאן כדי להישאר?

יואל גוז'נסקי ואלי פודה¹ | 15 בספטמבר, 2025 | גיליון 2035

הסכמי אברהם הם ציון דרך חשוב בהיסטוריה הדיפלומטית של ישראל ובתהליך השתלבותה באזור. ההסכמים הוכיחו עמידות שאינה מובנת מאליה על רקע המלחמה ברצועת עזה, בעיקר לנוכח העמדה השלילית של הציבור במדינות ערב כלפי ישראל אשר הביאה לצינון היחסים עימה ברובד הגלוי. בה בעת, בתחום שיתוף הפעולה הביטחוני ומכירות הנשק נרשמה דווקא האצה. יתר על כן, הנזק שגרמה המלחמה להסכמי אברהם הוא רב, אך הוא לא בלתי הפיך. שיקום היחסים בהדרגה ואף הרחבת ההסכמים – למשל הכללת ערב הסעודית בהם – אפשריים, אומנם בכפוף לעיתוי ולאופן סיום המלחמה ברצועת עזה כך שיכללו התקדמות לקראת יישוב הסוגייה הפלסטינית.

בספטמבר 2020 נחתמו הסכמי אברהם בין ישראל לאיחוד האמירויות הערביות ובחריין, ואליהם הצטרפו בחלוף תקופה קצרה מרוקו וסודאן. ההסכמים היו ציון דרך בהיסטוריה הדיפלומטית של ישראל והישג משמעותי בתהליך השתלבותה באזור. הסוגייה הפלסטינית – שנתפסה בעבר כתנאי מוקדם לכל הסכם עם מדינות ערב – נדחקה לשוליים בעוד אינטרסים אסטרטגיים-ביטחוניים, כלכליים וגאו-פוליטיים ובפרט חשש מהאיום האיראני, קידום מודרניזציה כלכלית וחיזוק היחסים עם ארצות הברית, היוו מניעים מרכזיים לחתימת הסכמי אברהם.

להסכמים היו השלכות חשובות על מקומה של ישראל במזרח התיכון מבחינה מדינית, צבאית וכלכלית. הישג מדיני בולט היה הקמתו במאוס 2022 של 'פורום הנגב' בהשתתפות שרי החוץ של ישראל, ארצות הברית, מצרים, מרוקו, איחוד האמירויות הערביות ובחריין. הפורום אמור היה להתכנס מדי שנה כדי לדון בסוגיות אזוריות ובמסגרתו הוקמו שש קבוצות עבודה בנושאי ביטחון, אנרגיה, תיירות, בריאות, חינוך, מים וביטחון המזון. ואולם, בעקבות המלחמה ברצועת עזה הושעתה פעילותו.

מבחינה צבאית, הסכמי אברהם סייעו במיסוד שיתופי פעולה ביטחוניים תחת מטריה אמריקאית ובחיזוק קשרי צבא ומודיעין. ב-2021, כמהלך משלים להסכמי אברהם, [החליט ממשל טראמפ](#) להעביר את ישראל למסגרת פיקוד מרכז (United States Central Command, CENTCOM), האחראי על מדינות המזרח התיכון. הייתה זו התפתחות אסטרטגית וצבאית דרמטית, שלימדה על נכונותן של

¹ פרופ' אלי פודה, מלמד בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית וחבר בוועד המנהל של "מיתווים".

המדינות הערביות החברות בפיקוד לשתף פעולה עם ישראל. עוד קודם לכן, ישראל [נטלה חלק](#) בתרגילים משותפים עם שכנותיה הערביות שעמן לא היו לה קשרים רשמיים. עם זאת, ההצטרפות למערך האזורי האמריקאי מילאה [תפקיד חשוב](#) בהדיפת מתקפות הטילים של איראן על ישראל באפריל ובאוקטובר 2024, ובעת המלחמה בין איראן לישראל ביוני 2025.

הסכמי אברהם הביאו גם להידוק שיתוף הפעולה הביטחוני הבילטרלי בין ישראל למדינות השותפות להם. [דו"ח](#) שישראל סיפקה לאיחוד האמירויות סוללות להגנה מפני טילים על רקע מתקפות המורדים החות'ים מתימן בראשית 2022. איחוד האמירויות [התירה](#) לחברות ישראליות להשתתף בתערוכת הנשק הבינלאומית שנערכה בשטחה בפברואר 2025. גם קשרי הצבא בין ישראל ומרוקו התחזקו. בנובמבר 2021 נחתם ביניהן הסכם לשיתוף פעולה צבאי – [ראשון מסוגו](#) שישראל חתמה עם מדינה ערבית. מאז ועד היום, כולל בתקופת המלחמה ברצועת עזה, הסתכמו רכישות הנשק והציוד הצבאי של מרוקו מישראל בכ- [2 מיליארד דולר](#). לפי נתוני מכון שטוקהולם למחקרי שלום, מרוקו מייבאת כ- [11% מהיבוא הביטחוני שלה מישראל](#). בנוסף, העסקאות עם איחוד האמירויות ובחריין [זינקו](#). למרות הלחצים המדיניים, היצוא הביטחוני של ישראל ב-2024 הגיע בכללו לשיא של 14.8 מיליארד דולר, כאשר הנתח של מדינות הסכמי אברהם עלה ל- [12% מהיצוא, וזאת לעומת 3% בלבד](#) בשנת 2023.

הסכמי אברהם באו לידי ביטוי במיוחד בחיזוק שיתוף הפעולה הכלכלי עם ישראל. ב-1 באפריל 2023 נכנס לתוקפו [הסכם לכינון אזור סחר חופשי](#) (אס"ח) בין ישראל לאיחוד האמירויות. היה זה הסכם ראשון מסוגו בין ישראל למדינה ערבית כלשהי. לאחר כניסתו לתוקף נרשמו הפחתות מכסים הדדיות על מוצרים מיובאים ומיוצאים, לצד שיפור והקלת הסחר במגוון תחומים נוספים וביניהם שירותים, תקינה, קניין רוחני ורכש ממשלתי. מדובר במימוש הלכה למעשה של תהליך הנורמליזציה בין שתי המדינות, המלמד על הפוטנציאל הרב הגלום ביחסים. בנוסף, משנת 2021 ניכר זינוק בהיקף הסחר. על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה צמח הסחר בין ישראל לאיחוד האמירויות מכ-200 מיליון דולר ב-2020 [למעל 3 מיליארד דולר](#) ב-2024 (כולל יהלומים). גם מרוקו וישראל חתמו על הסכם לשיתוף פעולה כלכלי בפברואר 2022. אומנם נתוני הסחר בין שתי המדינות אינם מרשימים כמו היקף הסחר בין ישראל לאיחוד האמירויות הערביות, אולם הם גדולים יותר מאשר בתקופה שקדמה לחתימת הסכמי אברהם.

בד בבד נחתמו מספר הסכמים לשיתופי פעולה בתחומי המים [והאקלים](#) בין ישראל לאיחוד האמירויות, לבחריין ולמרוקו. פרויקט מרשים שנחתם ב-2021 היה הסכם "מים תמורת חשמל", שבמסגרתו ישראל הייתה אמורה לספק לירדן עד 200 מיליון קוב בשנה בתמורה לאספקת חשמל סולרי לישראל ממתקן שיוקם בשטח ירדן במימון אמירתי. בנובמבר 2022, במסגרת וועידת האקלים שנערכה בשארם-א-שיח, ישראל, ירדן ואיחוד האמירויות [חתמו](#) על מזכר הבנות להאצת יישום פרויקט זה, ואולם המלחמה בעזה גרמה לירדן להשעות את [הפרויקט](#).

ואכן, המלחמה ברצועת עזה באוקטובר 2023 העמיד את הסכמי אברהם במבחן. מראות ההרס ברצועה והתמשכות הלחימה עוררו מחדש בעולם הערבי תחושת שותפות והזדהות עמוקים עם העם הפלסטיני. שאלת עמידותם של ההסכמים התעוררה ועימה ספק לגבי נורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות לאורך זמן, במנותק מסוגיית הסכסוך הישראלי-פלסטיני. חרף עוצמת המשבר, אף לא אחת מהמדינות החתומות על הסכמי השלום והנורמליזציה לא ניתקה את קשריה עם ישראל ולא השעתה אותם באופן רשמי. ואולם, בחריין החליטה להשעות הסכמים כלכליים ובדומה לירדן, להשיב את שגרירה בישראל לעמאן, [כצעד סמלי](#) של הזדהות עם הפלסטינים. ועדיין, קיומם הרציף של קשרים דיפלומטיים,

ערוצי סחר ושיתופי פעולה ביטחוניים על רקע הימשכות המלחמה – גם אם מתחת לפני השטח – העיד על עומק הבחירה האסטרטגית שנעשתה. איחוד האמירויות, במיוחד, הפגינה מחויבות עקבית להסכם עם ישראל, תוך הצגת הקשרים כנכס לאומי. גורמים בכירים באבו-דאבי, ובהם אף נשיא האמירויות, שיח מחמד בן-זאיד, [הצהירו בגלוי כי יחסים אלה משרתים את יציבות הפדרציה ואת חוסנה הכלכלי והאזורי](#).

מעבר לכך, מדינות הסכמי אברהם דבקו בהסכמים גם משום החשיבות שהן מייחסות למערכת היחסים שלהן עם ארצות הברית. לאור העובדה שארצות הברית – והנשיא טראמפ במיוחד – היו השושבין המרכזי של ההסכמים, קיים חשש מובן שפגיעה בהם עלולה גם לפגוע ביחסיהן עם ארצות הברית.

עמידות ההסכמים – גם בתנאים של עימות מתמשך ברצועת עזה, שהשלכותיו על תושבי הרצועה מסעירות את דעת הקהל הערבית – יתכן שמשקפת מגמה אזורית חדשה של "נורמליזציה פונקציונלית", שבמסגרתה נשמרים אינטרסים ריבוניים גם בשעה של התנגשות מדינית או מוסרית. מגמה זו מצביעה על שינוי עמוק בתפיסת הזהות העצמית, המעדיפה פעולה פרגמטית על פני נאמנות אוטומטית למאבקים היסטוריים ואידיאולוגיים. עם זאת, הפער ההולך וגדל בין מדיניותן של האליטות לבין הלך הרוח בציבור הערבי נותר עמוק. בעוד הממשלות דבקו ביחסים עם ישראל, הציבור הרחב – במיוחד על רקע המלחמה – מגלה עוינות גוברת כלפיה, קורא להגברת החרם על ישראל ומביע תמיכה מופגנת באמצעות הפגנות ושימוש בתקשורת בעניין הפלסטיני. לנוכח הביקורת הציבורית, מקבלי ההחלטות מצטדקים ששמירת היחסים מעניקה מנוף לחץ על ישראל המסייע לקידום העניין הפלסטיני.

בדומה להסכמים קודמים בין ישראל למצרים ולירדן, גם הסכמי אברהם נשענים על בסיס צר יחסית של שיתופי פעולה ממוסדים, בעיקר בתחומי הביטחון והכלכלה, אך לא מייצרים קשרים אורגניים עממיים משמעותיים. החדירה הישראלית לתחומי התרבות, החינוך, התקשורת והחברה במדינות אלו מוגבלת, אם כי מרוקו יוצאת דופן יחסית, שם מתקיימים קשרים ברמה העממית וזאת בשל הקשר ההיסטורי והדתי המיוחד והשונה בין המדינות. גם איחוד האמירויות העניקה לגיטימציה לנוכחות ישראלית במרחב הציבורי. פער זה יוצר תלות גבוהה של שרידות ההסכמים ביציבות המשטרים ובמחויבותם האישית של קובעי המדיניות. שינוי מהותי בשלטון, התחזקות של כוחות פנימיים אופוזיציוניים או הסלמה ביטחונית, עלולים להביא לערעור פתאומי של המסגרת הקיימת.

לצד גורמי פנים, גם שחקנים אזוריים פועלים בעקביות לסכל מגמות של נורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות. איראן, המזהה בהסכמים איום על יכולתה לעצב את סדר היום האזורי, מפעילה לחץ עליהן לפעול נגד תהליך זה, ישירות או באמצעות שלוחיה. מתקפות הטרור בעורף הישראלי, ירי לעבר מדינות המפרץ והפעילות האינטנסיבית ברשתות החברתיות, אינם אלא ביטוי למאמץ משולב לקעקע את יסודות השותפות החדשה. מתקפת חמאס באוקטובר 2023 על ישראל כוונה בין היתר לפגוע באפשרות לנורמליזציה בין ערב הסעודית לישראל.

בהקשר זה, לערב הסעודית נודע תפקיד ייחודי. רבות נכתב עליה כעל "הפרס הגדול" של תהליך הנורמליזציה, אך המציאות מורכבת יותר מהדימוי הרווח. הממלכה הסעודית שונה מהותית ממדינות המפרץ הקטנות – הן מבחינת גודל, הן מבחינת אחריותה לעולם המוסלמי כ"שומרת המקומות הקדושים" והן בשל עמדתה המרכזית לגבי הסוגיה הפלסטינית. היא פועלת באופן זהיר, תוך שמירה

על עמימות אסטרטגית, ואינה ששה לנורמליזציה עם ישראל כל עוד אין התקדמות מהותית בגזרה המדינית או ביטחונות אמריקאיים מספקים בתחומי ההגנה והטכנולוגיה הגרעינית. יתרה מכך, המלחמה בין ישראל לחמאס בעזה טרפה את הקלפים מבחינתה. התנאים שיצרה המלחמה ציננו את ההתלהבות הסעודית מהסכם נורמליזציה והביאו את הממלכה לדרוש לכלול בכל הסכם עם ישראל רכיב פלסטיני משמעותי הרבה יותר מאשר בעבר. בספטמבר 2024, במהלך נאום בפני מועצת השווא, קבע מוחמד בן סלמאן כי "הממלכה תמשיך לעבוד במרץ לקראת הקמת מדינה פלסטינית שמזרח ירושלים בירתה, [ולא תקיים יחסים דיפלומטיים עם ישראל ללא תנאי זה](#)".

יתר על כן, הנורמליזציה עם איחוד האמירויות התאפשרה בזמנו גם בשל [הבטחה ישראלית](#) – אליבא ד'איחוד האמירויות – להימנע מהחלת החוק הישראלי על יהודה ושומרון למשך ארבע שנים, לפיכך האצת תהליכי סיפוח שם עלולה להתברר כחסם להרחבת הסכמי אברהם עם מדינות נוספות, ובראשן ערב הסעודית. ואכן, הצהרותיה של ממשלת ישראל לספח חלקים מהגדה המערבית הביאו את איחוד האמירויות בתחילת ספטמבר 2025 להזהיר באופן פומבי וחריג שצעד כזה מהווה קו אדום שיפגע קשות בהסכמי אברהם וב-["רוח האינטגרציה האזורית"](#). אבו-דאבי אומנם לא איימה במפורש כי תבטל את ההסכם עם ישראל, אך זו הפעם הראשונה מאז נחתמו ההסכמים שהאמירות נוקטים צעד שכזה, המיועד גם לאוזניים אמריקאיות. דוגמה נוספת לנסיגה אפשרית בהסכמי אברהם נרשמה מיד לאחר ניסיון החיסול של מנהיגי חמאס בקטר שבצעה ישראל ב-9 בספטמבר 2025: איחוד האמירויות [הודיעה לישראל](#) שלא תוכל להשתתף בסלון האווירי המתוכנן בדובאי – אירוע בעל חשיבות לתעשיות הביטחוניות בישראל.

גם בריאד [מבקרים תדיר](#) את פעילות ההתנחלות והחלטות של ממשלת ישראל להרחיב את ההתיישבות ביהודה ושומרון כמנוגדים לחוק הבינלאומי, ו"[לתהליך השלום ולשאיפות הלגיטימיות של הפלסטינים להגדרה עצמית](#)". הממלכה מותירה את הדלת פתוחה לנורמליזציה עם ישראל בתום המלחמה, אך מתנה זאת בהקמת מדינה פלסטינית או לכל הפחות בנקיטת צעדים ממשיים לקראת מציאות של שתי מדינות. לכן, סיפוח חלקים מהגדה המערבית עלול לסכן משמעותית כל יכולת להתקדם בעתיד לעבר הסכם עם בין ישראל לערב הסעודית.

השרידות של הסכמי אברהם אינה מובטחת אפוא בכל זמן ובכל מצב. בהמשך המלחמה ברצועת עזה, המצב ההומניטרי ומראות הרעב ברצועה, גירוש פלסטינים ממנה וסיפוח שטחים ביהודה ושומרון ומעזה, לצד אירועים שיש בהם פגיעה בריבונות ערבית, דוגמת התקיפה בקטר, גלומה סכנה לפגיעה חמורה ביחסיהן של מדינות הסכמי אברהם עם ישראל. נהיר כי כל עוד נמשכת המלחמה ואין התקדמות לפתרון הבעיה הפלסטינית, חלק לפחות מההישגים של הסכמי אברהם – דוגמת פורום הנגב, הסכם "מים תמורת חשמל" – יתמססו ואולי אף יושעו לתמיד. ככלל, תהליכי נורמליזציה ישראל-ערביים אינם מתקדמים בהכרח בצורה לינארית, אלא נעים בתנועה מתמדת של התקרבות והתרחקות בתגובה למשתנים. מגוונים. כך, למשל, הקשרים הדיפלומטיים שכוננו עם מרוקו, תוניסיה, עומאן, קטר ומאוריטניה בשנות ה-90 בעקבות הסכמי אוסלו נותקו בעקבות פריצת האנטיפאדה הפלסטינית השנייה בשנת 2000.

בחמש השנים שחלפו מאז חתימת הסכמי אברהם, ישראל בנתה תשתית חדשה של קשרים אזוריים, אשר על אף היותה שברירית שאדה עד כה את המלחמה ברצועת עזה. מבחינה תודעתית, גם אם רבים בציבור הערבי עדיין מתנגדים למושג "נורמליזציה" (תטביע בערבית), קיום קשרים עם ישראל

אינו עוד בחזקת "טאבו", והוא מוזכר אפילו בהקשר ליחסי ישראל עם לבנון וסוריה בעקבות המלחמה בין ישראל לחיזבאללה ונפילת משטר אסד. זו עדות לשינוי עומק בתפיסת העולם כלפי ישראל של חלק ממקבלי ההחלטות במדינות באזור, ואולי גם של חלק מהציבור בהן. ואולם, אם הקשרים ימשיכו להתבסס רק על אינטרסים ברובד העליון של המשטרים, ללא חיבור אמיתי בין עמים, הם יישארו חשופים לטלטלות ובמיוחד לאלה הקשורות בסוגייה הפתוחה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הסכמי אברהם, אם כן, הם עדות לפרגמטיזם מדיני, שאינו בלתי הפיך. גורלם ייקבע לא רק בזירות הדיפלומטיה או על-פי האינטרסים הביטחוניים והחומריים, אלא גם על פי מענה לשאלה האם יקודמו קשרים בין העמים ותחושת שותפות אזורית אותנטית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט